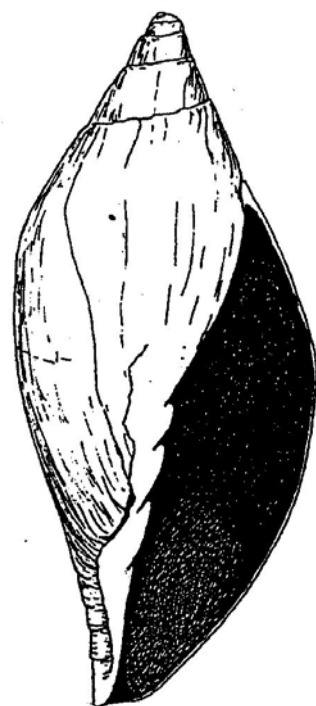

VOLUTA

DE WERKGROEP

De werkgroep beijvert zich voor het onder de aandacht brengen van de geologie in brede zin, met speciale aandacht voor die van Zeeland. Middelen om dit doel te bereiken zijn o.a. het verzorgen van een lezingenprogramma, het houden van determinatiedagen en het houden van excursies. Verder wordt het contact met/tussen de leden versterkt door het uitgeven van het verenigingsblad 'Voluta'. Voor inlichtingen dient men zich te wenden tot de secretaris van de werkgroep

HET GENOOTSCHAP

De werkgroep is onderdeel van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Dit genootschap werd opgericht in 1769 en stelt zich ten doel wetenschap te beoefenen en kennis te verbreiden, in het bijzonder met betrekking tot de provincie Zeeland. Er zijn diverse werkgroepen actief in verschillende vakgebieden. Voor inlichtingen dient men zich te wenden tot het secretariaat van het Genootschap, Kousteensedijk 7, 4331 JE Middelburg; Tel. 0118-654347.

COLOFON

Voluta is een uitgave van de Werkgroep Geologie – Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Dit nummer werd gemaakt door: Gert van den Berg, Peter de Dreu, Frans Frenken, Lex Kattenwinkel, Freddy van Nieulande, Jan de Quaasteniet, Harry Raad en Bert Wetsteyn.

BESTUUR

Voorzitter: Peter de Dreu
 Ruigendijk 10, 4438 NM Driewegen, Tel.: 0113-653288
 e-mail: phdedreu@xs4all.nl

Secretaris: Lex Kattenwinkel
 Ramusstraat 14, 4461 CK Goes, Tel.: 0113-216104
 e-mail: l.kattenwinkel@hccnet.nl

Penningmeester: Frank Mous
 Nassaulaan 20, 4301 MX Zierikzee, Tel.: 0111-415325
 e-mail: mouzzee@freeler.nl

Lid: Jan de Quaasteniet
 Jacob Valckelein 1, 4461 KV Goes, Tel.: 0113-211889
 e-mail: j.dequaasteniet@zeelandnet.nl
 Lid:

BIBLIOTHEEK

Bibliothecaris: Hans Nieuwenhuize
 Giessenburg 10, 4385 EM Vlissingen, Tel.: 0118-470773
 e-mail: jnieuw@zeelandnet.nl

WEBSITE

Adres: www.werkgroepgeologie.nl
 Coördinator: Jan de Quaasteniet (zie bestuur)

LIDMAATSCHAP

De kosten van het lidmaatschap bedragen € 12 per jaar; bezoekers van de lezingenavonden betalen dertien euro meer, t.w. € 25 per jaar. Dit bedrag kan gestort worden op Postbank rek. nr. 3126604 t.n.v. Penn. Werkgroep Geologie te Zierikzee. Continuering / opzegging van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 november, door respectievelijk overmaking van de contributie / afmelding bij het secretariaat.

ATTENTIE!

De werkgroep kan geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele ongevallen, vermissingen e.d. tijdens de door haar georganiseerde activiteiten.

KOPIJ / REDACTIE

Het zenden van kopij kan te allen tijde plaatsvinden naar de redactie, p/a Capelleweg 9, 4416 PN Kruiningen; e-mail: hjraad@hetnet.nl. Richtdata zijn 1 januari en 1 augustus. Informatie tel.: 0113-381942.

IN DIT NUMMER

REDACTIONEEL: Harry Raad TWINTIGSTE NUMMER	blz. 2
PROGRAMMA: Lex Kattenwinkel HET PROGRAMMA VAN DE 1 ^e HELFT VAN 2005	blz. 3
GENOOTSCHAP: Bert Wetsteyn WISSELINGEN	blz. 4
ARCHAIOS: Lex Kattenwinkel EEN PIJP UIT DUIZENDEN	blz. 4
LEGAAT: Harry Raad PENNEVRUCHTEN EN SCHELPE VAN HANS WARREN(†)	blz. 7
KAURI: Peter de Dreu ZIJVLEKKAURI - <i>CYPRAEA EROSA</i> OP DE KALOOT	blz. 10
KALOOTKNOLLEN: Freddy van Nieulande VERROESTE SCHROEVEN EN MOERBOUTEN: <i>TASSELIA ORDAMENSIS</i>	blz. 11
GRAVEN: Gert van den Berg HARKEN IN BARVAUX, VERSLAG EXCURSIE 9-10-2004	blz. 14
BOTTEN: Lex Kattenwinkel FRAGMENT ONDERKAAK GROTE CARNIVOOR	blz. 16
INTERVIEW (met Corrie van Antwerpen): Harry Raad DE BLOEMEN VAN HET ZILTE STRAND	blz. 18
DE PERS: Harry Raad <i>CYCLOCARDIA ORBICULARIS</i> EXIT	blz. 22
VROUW EN SCHELP	blz. 23
SCHELP & LOGO	blz. 23

REDACTIONEEL

Harry Raad

TWINTIGSTE NUMMER

De auteurs hebben ook het twintigste nummer van Voluta weer vol gekregen. Dat is een kwestie van een beetje mediteren over de laatste vondsten en het op papier zetten van je verwondering. Niks aan, zou je denken. Misschien, maar vaak ook niet. Je geeft iets van jezelf en probeert een ander daarmee een genoegen te doen. Ook is het raadplegen van een boekje wel eens nuttig, om niet in eindeloos gebrabbel over je vondst verloren te gaan. Dát hebben al die auteurs nu weer voor mekaar. Het gaat over een kauri, een kalootknol, een excursie, een legaat, een wisseling en een... pijp. "Een pijp?", hoor je iemand al denken. Ja, als volledige redactie zijn we helemaal niet tegen verandering, als die maar wel voor iedereen aanvaardbaar is. Een archeologische vondst op het strand, dat kan! Zoekend naar een fossiel kom je ook wel eens wat anders tegen. Nee, ik ga echt niet teveel uitweiden. Het is in dit geval een prachtig verhaal, zeker voor de mensen die al een stelletje pijpenkoppen in een doosje hebben verzameld.

Dan was er verder de algemene ledenvergadering op 28 januari. Daar is een bestuurswisseling volbracht. Bert Wetsteyn is na zeven jaar afgetreden als voorzitter, om plaats te maken voor Peter de Dreu. Bert is hartelijk bedankt voor zijn grote inzet. Hij heeft zich een man van 'contacten' getoond, deed dat ook graag. Op die manier konden vele lezingenprogramma's gevuld worden met externe sprekers, wat voor een vereniging van groot belang is om niet in te dutten in zelfgenoegzaamheid. Peter wensen we veel succes op deze stoel.

De penningmeester wil nog graag de bijdragen voor het lopende verenigingsjaar 2005 ontvangen.

LET OP!

Er is een wijziging aangebracht in de jaarbijdrage, alléén geldend voor de bezoekers van de avondbijeenkomsten. Op de ledenvergadering is besloten dat aan hen een jaarbijdrage van € 25,- wordt gevraagd. Dit leek het meest rede-lijke voorstel om uit de toenemende financiële problemen te komen. De verhoging gaat meteen in, zodat sommige snelle betalers wellicht nog wat extra moeten suppleren. De 'papieren' leden betalen het gebruikelijke bedrag van € 12,-, waarmee zij het werk van de Werkgroep zeer gewaardeerd steunen.

PROGRAMMA

Lex Kattenwinkel

HET PROGRAMMA VAN DE 1^e HELFT VAN 2005

Vrijdag 18 februari: Avond met vrij programma. De werkgroepsleden tonen elkaar hun vondsten en krijgen gelegenheid deze toe te lichten, desgewenst met dia's.

Vrijdag 18 maart: Lezing door John Jagt van het Natuurhistorisch Museum Maastricht over 'Fossiele krabben van het Pliocene van Kallo'. Deze lezing stond vorig jaar ook op het programma maar kon toen niet doorgaan. De werkgroepsleden wordt verzocht om hun fossiele krabben (van verschillende vindplaatsen) mee te nemen.

Vrijdag 22 april: Determinatie-avond schelpen uit de familie der Astartidae, met medewerking van deskundige Peter Moerdijk. Breng de Astartes uit uw verzameling mee die u niet op naam weet te brengen of waarover u twijfels heeft.

Zaterdag 14 mei: Excursie naar Barvaux. Herhaling van de succesvolle excursie van vorig jaar naar een vindplaats van spiriferen uit het Devoon in de omgeving van Barvaux in de Belgische Ardennen. Aanmelden bij het secretariaat.

Vrijdag 20 mei: Lezing en projectie van beelden door Freddy van Nieulande over de inventarisatie van paddestoelen en landslakken die leven aan de Kaloot.

BOTTENVISTOCHT

Er wordt een bottenvistocht gehouden op de Westerschelde, net als vorig jaar georganiseerd door het Zeeuws Genootschap in samenwerking met de Werkgroep Geologie. Opgave en informatie bij het secretariaat.

Alle vrijdagbijeenkomsten vinden plaats in het MIC/MEC, Korenbloemlaan 5 te Vlissingen, aanvang 20.00 uur.

Secretariaat: Lex Kattenwinkel, Ramusstraat 14, 4461 CK Goes, tel 0113-216104, e-mail: l.kattenwinkel@hccnet.nl.

GENOOTSCHAP

Bert Wetsteyn

WISSELINGEN

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen op 8 december 2004 werd bekend gemaakt dat Freddy van Nieulande terugtreedt uit de Genootschapsraad en uit de Coördinatiecommissie Verzamelingen. Freddy heeft van beide ongeveer 6 jaar deel uitgemaakt. Hij blijft wel conservator van de Afdeling Natuurhistorische Voorwerpen, Onderafdeling mollusken, waarmee hij in 1982 is begonnen.

Tevens werden op 8 december Bram Goetheer en Mark Bosselaers voorgedragen en benoemd als nieuwe conservatoren van de Afdeling Natuurhistorische Voorwerpen, Onderafdeling fossiele botten; Bram voor de landzoogdieren en Mark voor de zeezoogdieren. Bram kennen we als schelpenliefhebber, maar we weten dat zijn interesse ook op het gebied van de fossiele landzoogdieren ligt. Mark is beeldend kunstenaar en tevens wetenschappelijk medewerker aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, afdeling Malacologie en Fossiele Vertebraten. Hij is ook al een aantal malen als deskundige meegeweest bij de jaarlijkse bottenvistocht op de Westerschelde. Bram en Mark treden daarmee in de voetsporen van André Bil en Jacques Moraal, die in 2003 terugtraden. André is conservator geweest vanaf 1987 en Jacques werd in dat jaar benoemd als waarnemend conservator van dezelfde Onderafdeling. Beiden hebben vanaf 1987 veel goed werk verzet; Jacques kreeg hiervoor de erepenning in 1992 en André in 2003.

Het bestuur van de Werkgroep Geologie is er van overtuigd dat het Genootschap met de benoeming van beide heren een goede keuze heeft gedaan. Het is goed dat er binnen het Genootschap voor de fossiele botten weer aanspreekpunten zijn. Bram en Mark, gefeliciteerd en succes.

ARCHAIOS

Lex Kattenwinkel

EEN PIJP UIT DUIZENDEN

Fossielenrapers zoeken de stranden af en vinden van alles. Recente en fossiele natuur, maar ook het afval van onze samenleving. Als dat laatste van enige ouderdom is wordt het toch interessant. De auteur deed een mooie vondst met een al even fraai verhaal.

Pijpenkop

Wie regelmatig naar fossielen zoekt aan de Kaloot heeft vast ook wel eens restanten van Goudse pijpen gevonden: stukjes pijpensteel of een pijpenkop. Sommige werkgroepleden hebben een fraaie collectie pijpenkoppen. Vaak is aan de hand van merktekens, ornamentatie of andere kenmerken het nodige over de herkomst van deze kleipijpen te achterhalen. Dat geldt zeker voor de fraai gedecoreerde pijpenkop die ik afgelopen najaar aan de Kaloot vond.

Een 18de-eeuwse kleipijp
Foto: L. Kattenwinkel

Herkomst

De decoratie op de bewuste pijp bestaat uit twee militaire figuren met tussen hen in een wapenschild en een kroon. In een tekstlint is te lezen: Koningin U.... Croaat Slavonie. Van het tweede woord is door een beschadiging alleen de beginletter 'U' te lezen. In eerste instantie meende ik dat het eerste woord

‘Koning’ was, en daar hebben we er in Nederland drie van gehad. Dus Willem I, II of III. De ‘U’ leek immers op de beginletter van Willem.

In het handboek ‘De Nederlandse kleipijp’ van D.H. Duco, geleend van de openbare bibliotheek uit Middelburg, trof ik de pijp na een vluchtige blik niet aan. Niet goed gekeken, bleek naderhand. Ik liet de vondst, na een gezamenlijk bezoek aan de Kaloot, zien aan de redacteur van het gewaardeerde blad dat u nu leest. Nadat ik hem ook het boek van Duco toeschoof, zag hij meteen dat dezelfde pijp afgebeeld staat op het omslag van dit handboek. Dat was mij dus ontgaan. “Joh, je hebt iets bijzonders gevonden. Dat is iets voor een stukje in de Voluta.” In het boek staat de pijp nogmaals afgebeeld, met de vermelding:

“Wapenpijp met gekroond wapenschild gehouden door twee staande huzaren, tekstlint “KONINGIN UNGARN CROAAT SLAVONIE”. Bijmerk: wapen van Gouda. Hielmerk: ongekroonde D. Gouda 1745-1760.”

Het boek leert ook dat het opschrift informatie geeft over de bestemming van de pijp: de betreffende pijp is gemaakt voor export naar Hongarije. Naast verzending naar den vreemde werden dergelijke producten ook op de binnenlandse markt verkocht.

Meer details

Een per e-mail aan het Pijpenkabinet in Amsterdam gericht verzoek om meer informatie leverde ‘per kerende post’ een reactie op van Don Duco, de auteur van ‘De Nederlandse kleipijp’. Volgens hem is de gevonden pijp “op zich zeldzaam: er zijn slechts enkele exemplaren uit Nederlandse vondsten bekend. Dergelijke pijpen werden bij aantallen van enkele duizenden gemaakt, maar het merendeel zal voorgoed onder de grond zijn geschoffeld of onder water verdwenen.” Duco kondigt de verschijning aan van een nieuw handboek van zijn hand in najaar 2005, waarin meer informatie over deze pijp en andere soortgelijke decoraties zal zijn opgenomen.

Over het wapen op de pijp zegt Duco dat dit “is ontleend aan een deel van het bestaande koninklijke wapen. Het Koningswapen was echter te gecompliceerd om op de pijpenkop te worden aangebracht en is daarom vereenvoudigd. Zo lijkt het wapen heraldisch juist, doch we zien slechts een klein stukje van het complete wapenschild.” Voor meer informatie over het makersmerk op de zogenoemde hiel van de pijp verwijst hij naar zijn nieuwe publicatie ‘Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda’.

Verkoopritueel?

Restanten van kleipijpen zijn uit heel Nederland bekend van archeologische opgravingen en allerlei losse vondsten in het veld. Mijn gedachte was dat de aan de Kaloot gevonden pijpen afkomstig zijn uit verdrinken polderland, dat nooit

meer is herdijkt. Ons mede-werkgroep lid Riaan Rijken, bij wie ik dat naar voren bracht, verwierp dat idee. In deze omgeving zijn er geen polders verloren gegaan tijdens en na de bloeitijd van de kleipijp. Volgens hem zijn de aangespoelde pijpen afkomstig uit scheepswrakken of als afval van schepen overboord gegooid.

Op de werkgroep kwam David Louws eens met een ander, maar niet minder aannemelijk verhaal. Hij had vernomen dat handelaren in de VOC-tijd hun spullen al aan boord van het schip verkochten aan de afnemers, en dat beide partijen als bevestiging van de koop een pijp stuk sloegen op de reling. Wie hier meer over weet, ik houd me aanbevelen!

Dank en...

Met dank aan Don Duco, Riaan Rijken en David Louws. Het handboek voor dateren en determineren ‘De Nederlandse kleipijp’ (ISBN 90-70849-13-5) is een uitgave van de stichting Pijpenkabinet, Leiden (nu gevestigd in Amsterdam). Meer informatie op de website www.pijpenkabinet.nl.

LEGAAT

Harry Raad

PENNEVRUCHTEN EN SCHELPE VAN HANS WARREN(†)

Uit de nalatenschap van de in 2001 overleden Zeeuwse schrijver/dichter Hans Warren is een grote hoeveelheid documenten en objecten toevertrouwd aan de Zeeuwse Bibliotheek en het Zeeuwsch Genootschap. Deze instellingen zullen voor een duurzaam beheer zorgdragen. De overhandiging vond plaats op 17 september j.l. in de aula van de Zeeuwse Bibliotheek.

Omdat Hans Warren ook als natuurliefhebber en fossielenraper veel voor onze regio heeft betekend, volgt hier een schets van de plechtigheid, met speciale aandacht voor die aspecten.

Bijgeekomen.

Voor de overdracht van het materiaal van Hans Warren waren heel wat belangstellenden bijgeekomen, de aula was voor zeker zeventig procent gevuld. In de ruimte bij de kantine was ter illustratie van de overdracht een expositie ingericht met wat hoogtepunten uit het leven van de auteur. De overdracht zelf werd verrijkt met een aantal voordrachten, die zowel het leven van de schrijver, als zijn nagelaten materiaal belichtten.

Voordrachten

Als gastheer trad op de heer Ronald Rijkse, nu conservator ‘bijzondere collecties’ bij de Zeeuwse Bibliotheek, die Warren vanaf 1978 heeft meegemaakt. De schrijver/dichter werkte toen aan de ‘Spiegel van de Nederlandse poëzie’, waarbij de collectie van de bibliotheek een belangrijke bron vormde. Warren was graag op de bibliotheek; hij was zelfs trots op dit Zeeuwse instituut. De waardering was wederzijds. Niet voor niets organiseerde de bibliotheek de viering van zijn 75^e verjaardag in 1996.

De jaren gingen toen al tellen, maar over zijn nalatenschap werd nooit gesproken. Warren had zijn geschreven producten, zoals zijn aantekeningen en manuscripten, trouw bewaard. Na zijn dood stuitte zijn levenspartner Mario Molengraaf op deze flinke collectie, die was weggestopt in vele dozen. Daarnaast waren er in huis nog schilderijen en tekeningen, waaronder portretten van Warren, en ook een fraaie schelpencollectie. Zich realiserende dat dit alles een belangrijke cultuurhistorische waarde vertegenwoordigde, heeft hij het materiaal overgedragen aan de twee Zeeuwse instituten.

De Provincie Zeeland en de Gemeenten Middelburg en Goes hebben een financiële bijdrage geleverd voor het ontsluiten van de geschriften en andere documenten uit het legaat. De collectie schelpen zal iets minder bewerking nodig hebben. Een probleem was nog wel dat de schelpenkast houtworm bevatte, hetgeen duidelijk werd bij de voorlopige opslag in het depot van de bibliotheek. Zaagsel hoopte zich gestaag op onder de nieuwe aanwinst! Dit euvel werd verholpen door een verblijf in de diepvries van de firma Kloosterboer te Vlissingen.

Mario Molengraaf ging in zijn voordracht onder andere in op de rijke fantasie van Warren en zijn verknochtheid aan het Zeeuwse landschap. Warren heeft weinig buiten de provinciegrens vertoefd, wat zijn geschriften niet altijd doen vermoeden. In het reisverhaal ‘Op de Solex door Algerië’ beleeft de lezer de hitte, de natuur en het exotische landschap als zeer realistisch. Dit verhaal berust echter op louter fantasie. Zijn beschrijvingen van Zeeland zijn ook heel realistisch, maar waarheidsgetrouw. Wat echt was is nu helaas een onbereikbaar sprookje: het Zeeland van Warren is verdwenen! Zo werd de Kaloot, als een van de fraaiste natuurgebieden van Zeeland, een armzalige woestenij.

De nalatenschap van Warren werd vervolgens door de heer Molengraaf overgedragen aan mevrouw Huisman en de heer Coppoolse van respectievelijk de Zeeuwse Bibliotheek en het Zeeuwsch Genootschap.

Beiden benadrukten in hun dankwoord de grote waarde van dit stukje Zeeuws erfgoed. De heer Coppoolse gaf aan dat de schelpen in de aangeboden kast en dozen bewaard blijven bij het Genootschap. Dit om het werk van de samensteller beleefbaar te houden.

De conservator ‘mollusken’ van het Genootschap, de heer Freddy van Nieulande, ging in op de aard van de nieuwe aanwinst. Naast de vele fossiele schelpen van de Kaloot was er ook materiaal bij van andere bekende fossielenvindplaatsen in Zeeland, alsmede materiaal van Antwerpen e.o. De schelpeninteresse van Warren was nog breder; in de dozen werd de kleur nog wel eens bepaald door tropisch materiaal. Warren publiceerde verscheidene malen over de schelpen van de Kaloot, onder andere in Zeeuws Tijdschrift. Hij had contacten met verzamelaars/deskundigen binnen en buiten de provinciegrens, waarvan Brakman en Van Regteren Altena zijn te noemen. Zijn schelpenmateriaal is van hoge kwaliteit, een kwaliteit die overigens ook nu nog (weer?) door de Kaloot geleverd wordt. De heer Van Nieulande kon in zijn betoog niet nalaten het behoud van de Kaloot te benadrukken, nu dit kustgedeelte bedreigd wordt door plannen voor een containerhaven. Hans Warren heeft betrekkelijk kort voor zijn dood van die plannen kennisgenomen en zich verbijsterd getoond over de teloorgang van het laatste restje van zijn ‘natuursprookje’.

Een slotwoord werd vervolgens gesproken door de commissaris van de koningin, de heer Van Gelder. Hij memoreerde de langdurige relatie tussen de schrijver/dichter en de Provincie Zeeland. De Provincie uitte haar waardering voor het oeuvre van Warren al in 1971 middels de toekenning van de ‘Zeeuwse Prijs’. Van Gelder roemde Warren op zijn 80^e verjaardag als de ‘Prins der Dichters’. Het werk van Warren is van grote waarde voor het Zeeuwse culturele leven. We mogen ons volgens hem gelukkig prijzen dat het materiaal nu beschikbaar komt voor studie.

Tentoongesteld

In vitrinekasten en aan de muur was een selectie van het overgedragen materiaal van Warren te aanschouwen, zoals:

- De toekenning van de Zeeuwse Prijs voor Cultuur en Wetenschappen op zijn vijftigste verjaardag op 20 oktober 1971. Die verdienste was voor zijn “Veelzijdige en verdienstelijke arbeid in het belang van de Zeeuwse samenleving als letterkundige, dichter en criticus.” Fraai zijn de schelpmotieven op de oorkonde en de gouden draagpenning, te weten kokkel en platschelp.
- Een manuscript uit 1951 van een nooit uitgegeven boek, getiteld: ‘Een vriend voor de schemering’. Het boek werd geweigerd door de uitgever vanwege de voor die tijd nog schokkende verwoording van homoseksuele intimiteiten.
- Portretten van Warren, door hemzelf vervaardigd en door Adrie Duvetkot.

- Fossielen van de Kaloot en een schelpenkastje met diverse vondsten/aankopen. Prachtig is de zorgvuldig samengestelde 'Catalogus schelpencollectie' van Joh. A.M. Warren. Bij de uitgestalde fossielen liggen exemplaren waarmee de fossielenrapers zeer vertrouwd zijn, zoals: *Voluta* (Rolslak), *Neptunea* (Noordhoren) en *Pecten* (Mantel). Verder een fraai, groot exemplaar van de mantelschelp *Chlamys pusio harmeri* met vijf zeer grote zeepokken.
- Pentekeningen die dienden voor illustratie van zijn artikelen in tijdschriften, waaronder 'Zeeuws Tijdschrift' en 'In Weer en Wind'. Daaronder zijn tekeningen van de Kaloot met lage duintjes en een hoog schorklif (19-8-'41).

Cultuur en politiek

De bijeenkomst was goed georganiseerd en de bezoeker kreeg een duidelijk beeld van de aard en de waarde van het overhandigde materiaal. De lezers van de 'Geheime dagboeken' van Hans Warren hadden natuurlijk allang kennis genomen van de belevingswereld van deze schrijver. Minder geheim was zijn 'Natuurdagboek' over zijn jeugd aan de zeedijk bij de Kaloot. Weliswaar heeft het culturele aspect meer indrukken nagelaten in de Zeeuwse samenleving dan de natuurhistorische aanvulling, maar het laatste is niet minder actueel. De schelpenconservator van het Genootschap deed nog een duit in het zakje voor het behoud van het fossielenstrand de Kaloot. Dat zal de bestuurders onder de toehoorders toch zeker niet zijn ontgaan!

KAURI

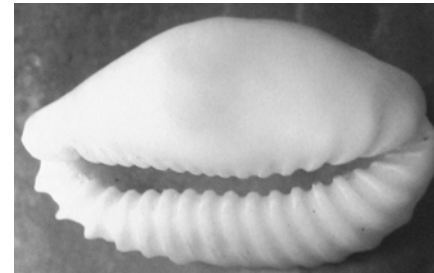
Peter.de Dreu

ZIJVLEKKAURI - CYPRAEA EROSA OP DE KALOOT

Zeeland heeft in het verleden een reputatie opgebouwd in de slavenhandel. Ten tijde van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, kortweg VOC, bereikte de slavenhandel een hoogtepunt. Als betaalmiddel voor de slaven werden schelpen gebruikt. Deze schelpen werden uit Oost Indië en Madagaskar gehaald. Als regel waren dat de Geldkauri - *Cypraea moneta* of de Ringkauri - *Cypraea annulus*. Deze schelpen werden meegevoerd op VOC-schepen. Omdat deze schepen ook veelvuldig de Zeeuwse havens aandeden, gebeurde het ook weleens dat er een schip verging als het spookte in de zeegaten. In de loop der tijd gingen deze scheepswrakken in conditie achteruit en gaven hun 'schatten' prijs. Het resultaat is, dat er op de Walcherse stranden en zeker ook op de Kaloot veelvuldig kauri's

aanspoelen. Uiteraard zijn dat de eerder genoemde schelpen. Vooral de geel gekleurde *Cypraea moneta* is makkelijk te vinden. Een enkele keer worden er ook andere kauri-soorten gevonden. Zo vond ik recentelijk, binnen een tijdsbestek van vier weken, een tweetal Zijvlekkauri's - *Cypraea erosa* op de Kaloot. Deze kauri's komen uit het zelfde gebied als de twee reeds genoemde soorten. *Cypraea erosa* is wel aanzienlijk groter, en ook zeldzamer. De beide exemplaren zijn resp. 3 en 4 centimeter groot. De mond wordt gekenmerkt door duidelijke, grove tandplooien. Het voor determinatie belangrijkste kenmerk is de aanwezigheid van een blauwgrijze rechthoekige vlek aan beide zijkanten van de schelp. De kleur aan de bovenzijde is oranje met kleine witte vlekken. De kleinste van de twee heeft kennelijk lang in de klei gezeten, want daar is de kleur oranje deels omgezet in donkerblauw.

Al met al twee unieke vondsten op De Kaloot.

Cypraea arosa - Zijvlekkauri

Foto: Jan de Quaasteniet

KALOOTKNOLLEN

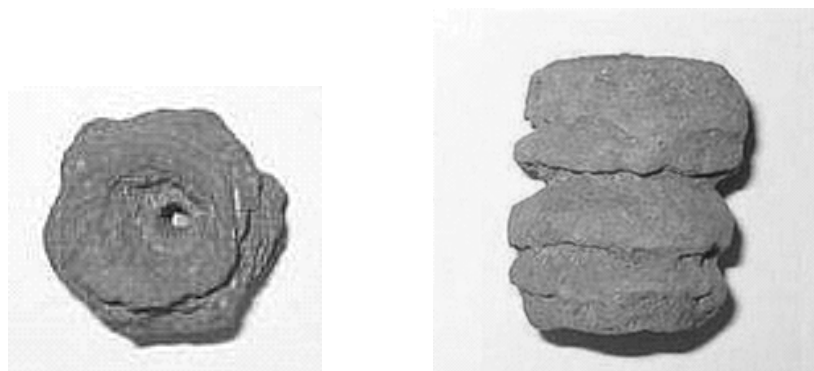
Freddy van Nieulande

VERROESTE SCHROEVEN EN MOERBOUTEN: TASSELLIA ORDAMENSIS

Regelmatig kom ik verzamelaars aan de Kaloot tegen die een of meerdere uitwerpselen van hyena's denken te hebben gevonden. Maar dergelijke uitwerpselen zijn ten eerste zeer zeldzaam in ons gebied, en zij zijn duidelijk te herkennen aan hun spoelvorm, met daarin veel botfragmenten. De vondst blijkt meestal dan toch iets anders te zijn. Wat is het dan wel?

Concretie

Wat met regelmaat op de Kaloot wordt aangetroffen zijn zeer geërodeerde, versteende uitwerpselen van een worm. Die uitwerpselen zijn later met het aanwezige zand verkit tot concreties. Omdat het hier niet om de fossiele resten van het dier zelf gaat, maar slechts om zijn sporen in zijn omgeving, spreekt men van een ichnofossiel. Meestal zien ze er uit als verroeste schroeven of moerbouten: staafvormig, met een structuur van min of meer regelmatig gevormde, gestapelde ringen. Centraal gelegen is er altijd een cilindrisch kanaaltje zichtbaar, waar een gedeelte van het lichaam van de worm zich in kon bewegen. Dit kanaaltje loopt door de gehele knol heen. Onderaan de gevonden concreties bevindt zich soms een platte kamer. Daarin zat vermoedelijk het achterlijf van het dier.

Tasselia ordamensis,

Verweerde afgerolde exemplaren van het Kalootstrand

Foto: Freddy van Nieulande

Deze concreties werden afzonderlijk door De Heinzelin en Van Tassel in 1964 beschreven als uitwerpselen van baardwormen (Pogonophora). Het is een ichnofossiel van de worm *Tasselia ordamensis*. De naam die De Heinzelin eraan toekende is natuurlijk ontleend aan die van de andere onderzoeker en aan de Ordampolder in de omgeving van Antwerpen, waar deze knollen voor het eerst werden gevonden. Zij komen het meest voor in de jongste Pliocene afzettingen, de zogenoemde Zanden van Merksem, waar exemplaren tot een hoogte van 30 cm zijn waargenomen. Ook zijn zij bekend van opgezogen materiaal uit de Westerschelde en van het strand van de Kaloot bij Borsele.

Bij een bezoek aan internet kwam ik nog het jongere synoniem *Caudichnus annulatus* tegen in de literatuuropgave Wetzel & Bromley (1996). Het

betreffende artikel heb ik overigens niet kunnen raadplegen, zodat de inhoud hiervan onbesproken blijft.

Samenstelling en vorm

De samenstelling bestaat hoofdzakelijk uit apatiet, een fosfaatvorm met een organische oorsprong, en uit sideriet, een mineraal bestaande uit ijzercarbonaat. Door oxidatie kan het ijzermineraal omgezet worden in limoniet, wat een roestige kleur geeft.

De ringvormige structuren bij zeer afgerolde exemplaren zijn ontstaan omdat er een verschil is in hardheid in de laagjes van deze concreties. Dat heeft mogelijk te maken met de opbouw van deze hoop met opgestapelde uitwerpselen. De worm heeft telkens zijn ontlasting naar het bodemoppervlak gestuwd, terwijl ook sedimentatie door de zee plaatsvond. Door de wisselende dynamiek van het water is er een verschil in korrelgrootte ontstaan, en daarmee later ook een verschil in hardheid van de verschillende lagen in de concretie. De zachtere laagjes slijten bij erosie eerder weg dan de harde, waardoor een typische ringenstructuur ontstaat. Op de plaats van de insnoeringen kunnen de knollen gemakkelijk breken tot er enkel losse schijven overblijven. Hierin zijn vaak structuren te zien die er op duiden dat het dier naar buiten kwam met uitwaaierende tentakels. Zo verzamelde het dier wellicht zijn voedsel.

Bronnen :

- Heinzelin, J. de, 1964. Pogonophores fossiles? - Bull. Soc. belge Géol. Paléont. Hydrol. 73: 501-509, 2p1.
- Internet: <http://www.scheldeschorren.be/nederlands/geschiedenis/tasselia.nl>
- Marquet, R., 1984 Gids voor de ichnofossielen van België. - Publ. B.V.P, nr. 4; Backhuys/Brill, Leiden en Belg. Ver. Paleontol., Antwerpen.
- Schuit, P., 1967. *Tasselia ordam* J. de Heinzelin (een merkwaardige concretie). - Grondboor en Hamer, april 1967: 52-59.
- Tassel, R. van, 1964. Concrétions tubulées du Merksemien (Pléistocène inférieur) à Anvers. - Bull. Soc. belge Géol. Paléont. Hydrol. 73, 469-597, 1 pl.
- Wetzel, A. & Bromley, R. G. 1996. The ichnotaxon *Tasselia ordamensis* and its junior synonym *Caudichnus annulatus*. J. Paleont. 70: 523-529. (niet geraadpleegd)

GRAVEN

Gert van den Berg

HARKEN IN BARVAUX, VERSLAG EXCURSIE 9-10-2004

De Werkgroep Geologie ging op zoek naar fossielen in Barvaux, in het oosten van België. Over de excursie naar een vindplaats met voor Zeeuwse begrippen toch wel heel wonderlijke fossielen doet de auteur verslag. De lezer mag verbaasd zijn hoe makkelijk de voorwerpen, die veel weg hebben van wat groot uitgevallen dropfiguren, uit het steengruis tevoorschijn kwamen.

Wat en hoe

Spiriferen zoeken, dat leek me wel wat. Eerst maar eens opzoeken wat dat ook al weer waren. Spiriferen zijn brachiopoden welke een onmiskenbare vorm hebben. Als voorbeeld: de soort *Crytospirifer grabau* lijkt op een vleermuis met uitgestrekte vleugels.

Omdat ik geen idee had hoe de fossielen gedolven konden worden, informeerde ik bij Frank Mous, die al eerder op de locatie was geweest. Hij vertelde me dat de fossielen zo uit het sediment geharkt konden worden. Een goede schepel was genoeg. Desnoods een hamer om de grotere stukken leisteen te splijten, zodat eventuele kleine fossielen niet zouden worden misgelopen.

Richting Spirifer

Op 9 oktober was het zover. Ik vertrok met Jan de Quaasteniet vanuit Goes. Bij hem had ik ook overnacht, omdat ik anders wel heel erg vroeg moest vertrekken uit het Westland. Bij het afgesproken vertrekpunt voegden zich totaal 8 geïnteresseerden, dit waren: Lex Kattenwinkel, Frank Mous, Jan de Quaasteniet, Gert van den Berg, Hans van Nieuwenhuize, David Louws, Teunie van Nieulande en Freddy van Nieulande. Met twee auto's vertrokken we naar Barvaux. Het was fris, maar de zon scheen en het beloofde een mooie dag te worden.

Na Brussel was het nog een eind rijden voordat we op de zoeklocatie arriveerden. Dat was bij een brug over een ingegraven spoorlijn. Het gesteente uit dit kunstmatige dal lag verderop in het bos. Hierin zouden we de beloofde Spiriferen kunnen vinden. Dit gesteente dateert uit het Boven-Devoon en is ongeveer 370 miljoen jaar oud. Vol enthousiasme liepen we het nog natte bos in en al gauw zagen we de langgerekte hoop gefragmenteerde leisteen. De bovenzijde was al begroeid geraakt met bomen en lage vegetatie. De helling liep schuin af, en aan de open gaten in dit talud was duidelijk te zien dat velen ons al waren voorgegaan.

Spirifer-vondsten

Foto: Website Werkgroep Geologie (www.werkgroepgeologie.nl)

Plukken en wroeten

Jan de Quaasteniet was de eerste die zich bukte om een gave Spirifer van het looppad te 'plukken', en al gauw zat iedereen verspreid op de helling te wroeten tussen de fijne stukjes leisteen. De platte stukjes waren vaak niet groter dan 1 cm. Binnen een half uur had iedereen wel een exemplaar. De Spiriferen vielen erg op tussen het materiaal door hun vorm en grootte. Hoe dieper men groef, hoe groter de stukken leisteen waren. Het bovenste deel was in de loop der jaren door vocht, vorst en zonnewarmte gebarsten. Op grotere diepte verbeterde de kwaliteit aanzienlijk, zo vond ik een klont met drie gave exemplaren.

Voor alle duidelijkheid: we vonden doorgaans niet de schelp van de Spirifer, maar fraaie steenkernen. Freddy en Jan vonden toch ook stukken, waarvan de schelp zelf nog goed zichtbaar was. Het originele schelpmateriaal zal bij het fossiliseren overigens wel gewijzigd zijn.

We vonden haast uitsluitend de Spirifer *Crytospirifer grabau* en slechts af en toe een ander fossiel. Zo vond ik een klep van een ronde soort, *Productella subaculeata*, en mijn 'buurman' David Louws vond een solitair koraaltje. Gezien de andere vondsten was dat koraaltje een zeldzaamheid. Ook zijn er twee exemplaren van *Spinatrypa* sp. gevonden. Lex hoopte een haaiantand te vinden, maar had geen geluk.

Toen het tijd was om te stoppen was iedereen dik tevreden over de vondsten. Ik had 32 Spiriferen opgeraapt. Bij Jan zag ik een zelfde hoeveelheid. Niet verkeerd zou ik zeggen.

Geraadpleegd:

- Jordans, A., 1999. Barvaux en Rochefort: brachiopoden uit het Devoon. - Info ACAM, eigen beheer. Goes, 2 november 1999, 4 pp.

BOTTEN

Lex Kattenwinkel

FRAGMENT ONDERKAAK GROTE CARNIVOOR

In de zomer van 2004 vond ik, op zoek naar bijzondere schelpen in een berg zuigermateriaal uit de Westerschelde, een stuk onderkaak met een kies van een grote carnivoor. Een prachtige vondst. Van wat voor soort beest zou de kaak zijn geweest?

Leeuw of hyena?

Het vinden van een kaakrestant van een grote carnivoor is niet uniek, dat realiseerde ik me meteen toen ik een dergelijke vondst deed. In het zuigermateriaal was bijna een jaar eerder een kaakfragment met twee kiezen gevonden (Smit, 2004). Dat bleek een stuk bovenkaak van de Grottenleeuw (*Panthera leo spelaea*) te zijn. "Misschien weer een Grottenleeuw", dacht ik hoopvol over mijn vondst. Op het glazuur van de kies is een fraai marmerpatroon zichtbaar, net als op de kiezen in het eerder gevonden kaakfragment.

De door mij gevonden kaak zou echter ook van een Grottenhyena (*Crocota crocuta spelaea*) kunnen zijn. Van de Grottenhyena zijn eerdere vondsten uit de Westerschelde bekend. In de 'Gids voor strandfossielen van Cadzand en Nieuwvliet-Bad' staat bij het artikel van Bol (1998) een foto van een opgevestigd stuk bovenkaak. De 'Gids voor fossiele zoogdieren' (Willemsen, 1987) bevat een foto van een bij Ellewoutsdijk opgeveste onderkaak.

Van de Grottenleeuw is, zoals boven vermeld, in 2003 in Westerschelde-materiaal een bovenkaak gevonden. Ook Gerrit de Zeeuw heeft in Zeeuws-Vlaanderen eens een scheurkies van een Grottenleeuw gevonden, te zien in zijn 'Schelpenmuseum' te Zaamslag. Door deskundigen is deze kies gedateerd op een ouderdom van ongeveer 60.000 jaar (De Zeeuw, mondelinge mededeling 2002).

Detail van de kaak: kies met links een knobbel

Foto: Lex Kattenwinkel

Deskundigen oordeel

Ik stuurde foto's van mijn vondst naar verschillende deskundigen. De reacties waren niet eenduidig, zodat er voorlopig nog enige twijfel over de determinatie blijft bestaan. Ons mede-werkgroep lid Bram Goetheer denkt dat het gaat om een fragment van de linker onderkaak van de Grottenhyena. Ook John de Vos van Naturalis is deze mening toegedaan. Hij legt uit dat dit te zien is aan de knobbel aan de achterkant van de kies – bij Grottenleeuw is deze knobbel afwezig of heel klein. John de Vos stuurde mij per e-mail een foto van de linker onderkaak van een Grottenhyena; de gelijkenis met mijn fossiel is inderdaad treffend.

Ik heb het kaakfragment ook een keer meegenomen naar een bijeenkomst van de Werkgroep Geologie. Afgaand op de geringe dikte van de kaak (ter hoogte van de kies bedraagt die maximaal ongeveer 1,5 cm) denkt Freddy van Nieulande

dat de kaak van een Grottenleeuw geweest moet zijn. Volgens hem zijn kaken van hyena's veel robuuster, omdat deze dieren in staat moeten zijn botten van prooidieren te verbrijzelen. Leeuwen doen dat niet en kunnen daarom met een iets lichter uitgevoerde kaak volstaan. Ook Klaas Post (die ik de plaatjes had gemaild) houdt het voorlopig op Grottenleeuw, maar voor de zekerheid stuurde hij de foto's door naar een specialist op roofdierengebied: Charlie Schouwenburg. De laatste meldt dat hij nu gedurende ruim twee jaar bezig is met onderzoek naar fossiele roofdieren in Nederland, t.w.: leeuwen en beren. In eerste instantie heeft hij zich gericht op de botten. Hij hoopt op korte termijn meer over de kiezen te leren, om zijn onderzoek aan te vullen.

Reageren

Of de kaak nu van een leeuw of een hyena is geweest zal de tijd leren, het lijkt in ieder geval zeker dat het een Laat Pleistoceen fossiel betreft. Reacties van lezers zijn welkom. Zie voor mijn gegevens bij 'Secretaris' op de achterbinnenkaf van dit blad. Wie weet komt er in een volgende Voluta nog een vervolg op bovenstaand relaas.

Bronnen:

- Bol, J., 1998. Zoogdieren van vroeger in Zeeuws-Vlaanderen en de wateren er omheen. - Geode, 30(2): 132-140.
- Lindemann, T. (eindred.), 1998. Gids voor strandfossielen van Cadzand en Nieuwvliet-Bad. - Geode, 30(2), 156 pp.
- Smit, L.R., 2004. Knipkiezen uit Yerseke. - Voluta, 10(1): 11-13.
- Willemsen, G.F., 1987. Gids voor fossiele zoogdieren. - Thieme, Zutphen, 77 pp.

INTERVIEW

Harry Raad

DE BLOEMEN VAN HET ZILTE STRAND

In de werkgroep zijn er leden die de Kaloot gretig hebben geconsumeerd. Ze gingen op zoek naar objecten met het verlangen de mooiste, de zeldzaamste, of gewoon iets nieuws te vinden.

Hieronder vinden we het verhaal van Corrie van Antwerpen uit Driewegen, die de Kaloot haar hele leven heeft meegemaakt. Ze is geen lid van onze werkgroep en wordt niet gehinderd door een grote fossielenkennis, maar ze genoot daar evengoed. Haar verhaal werd op 25 januari j.l. opgetekend.

Op weg

Corrie beleefde haar vroege jeugd in Lewedorp en Nieuwdorp. Ze was een kind uit de oorlog. Vader was ondergedoken op Noord-Beveland en moeder moest zijn geheime bezoeken angstvallig geheim houden voor het jonge ding.

De Kaloot kwam bij haar in beeld toen ze een tiener was. "Door mijn bezoeken aan een nicht in Meliskerke was ik al een strandliefhebber", laat ze weten. Daarna ontdekte ze, veel dichterbij huis, het strand van de Kaloot. "Dat moest je wel weten te vinden, want het lag achter het schor met diepe krekens", weet ze nog. Er waren slechts enkele bruggetjes over de krekens. Met andere meiden van school bezocht ze het strand en de duintjes. Het was een beetje rondneuzen aan de waterkant, zwemmen, en wat zonnen in de duintjes. Natuurlijk hebben ze ook veel lol gemaakt. Die uitstapjes waren een aangelegenheid voor meiden; de jongens hadden blijkbaar wat anders aan hun hoofd. Toch weet ze van haar zwager dat die nog wel eens ging kamperen op de Kaloot in de bunkers, samen met vrienden. Dat was net na de oorlog.

Na het doorlopen van de lagere school ging Corrie naar de landbouwhuishoudschool in Middelburg. Ze laat me uit die tijd een opstel zien over de Kaloot. Het bestaat uit een vel dat tweezijdig is beschreven en het is versierd met uitgeknipte tekeningen van strandschelpen. De titel "De bloemen van het zilte strand" is ook een knipsel. De schelpen op het strand zijn de 'bloemen'. De herkomst van het knipwerk is ze vergeten. Ze was gebiologeerd door de strandvondsten.

Een paar jaar later deelde ze het strandplezier met een vriend, later haar man. "Hij was een enthousiaste schelpenverzamelaar", vult ze aan. Het ging om het doen van mooie vondsten, maar daarnaast genoten ze van de rijke natuur die de Kaloot had te bieden. Dan gaat het over het bekijken van vogels en hun jongen, alsook het genieten van de kleurrijke zoutvegetaties. De beleving van de zilte natuur en het weidse landschap was toch wel het belangrijkste.

Aspect Kaloot

De Kaloot was in de jaren vijftig een verlaten oord. Corrie kwam er echt weinig mensen tegen. Ze vertelt wat over de bekende Kalootgangers van die jaren. Hans Warren zag ze er wel eens, al heeft ze nauwelijks persoonlijk contact met hem gehad. Ze zag hem bezig als natuurliefhebber, als vogelaar. Ze kende de prachtige, oude waterstaatswoning op de dijk, waar Warren zijn jeugd beleefde. Op het huisje daar vlakbij, beneden aan de dijk, hadden zij en haar man een oogje laten vallen. Het is er echter nooit van gekomen daar te gaan wonen. In 1961 werd de waterstaatswoning afgebroken in verband met een dijkverhoging. Dan waren er verder de drie gebroeders Van 't Westeinde, de mannen die Cornelis Brakman in zijn brieven aan conservator Van der Feen beschrijft als

fossielenhandelaars. Die mannen, boerenzoons uit de Van Citterspolder, kenden de Kaloot op hun duimpje. Corrie heeft ze alleen als oude mannen gekend, die niet verder kwamen dan de kruin van de zeedijk, en al zeker niet meer de Kaloot opgingen. Ze kende hun fossielenwerk niet.

"Je kwam ook wel eens een ruitertegen", waarmee Corrie de schaarse openlucht recreatie uit die jaren haast uitputtend aanvult. Dat was dan vaak huisarts Gelderblom uit Nieuwdorp. Het strand en schor was blijkbaar zijn favoriete rondje.

De 'schorremannen' zijn een verhaal apart. Vermoedelijk deden ze onderhoudswerk in het gebied. Je kwam er altijd wel een tegen. Deden ze werk voor Rijks-waterstaat of voor het Waterschap? Voor Corrie blijft het een onbeantwoorde vraag.

Product

De Kaloot was vooral ook interessant omdat je er wat kon halen. In haar jeugd sneed ze er al lamsoor en zeekraal voor moeder. De zeekraal kon je in weckpotten bewaren; haar schoonmoeder was daar goed in. Ze vertelt dat ze uitgebloeide lamsoor als droogbloem gebruikte. De oplettende lezer kent de verwarring rond de naam 'lamsoor': de soort die we eten is voor de floristen officieel de Zeeaster (*Aster tripolium*), de laagblijvende plant voor droogboeketten is voor hen de echte Lamsoor (*Limonium vulgare*).

Corrie heeft ook heel wat gejut op het strand en langs de dijk. Allerlei dingen konden (her)gebruikt worden, zoals een stronk hout als speeltoestel voor de jongens, of een broodplank voor...? Juist, voor het snijden van brood. "Het is toch prima hout", zegt ze, nog immer enthousiast over deze vondst. Verder waren er de visnetten en de meterslange sloopstrossen. Het grote spul op het strand was voor haar jongens indertijd grote pret, ze bouwden er hun hutten van. Corrie had er geen omkijken naar bij de vele bezoeken aan het strand.

Schelpen

Had ze in haar jeugd al schelpen verzameld om te genieten van de fraaie vormen of te gebruiken als versiering, later veranderde dat niet echt. Wel keek ze in de bekende veldgidsjes, zoals "Wat vind ik op het strand" om wat kennis op te doen, of zocht ze in de bibliotheek naar literatuur. Toen haar man als stuurman exotische stranden en markten bezocht, werd de verzameling aanmerkelijk kleurrijker. Dat was nog in de tijd dat een tanker echt de havens aandeed en niet op een of ander punt in zee zijn lading ontving. Omdat de vaartijd vaststond, was er wel eens ruimte om het teveel aan tijd te gebruiken voor recreatie aan land. Zo

verzamelde hij heel wat schelpen op de eilanden in de oostelijke Middellandse Zee.

Het varen werd geruild voor een baan aan land: leraar op een particuliere school. De aanvoer van exotische schelpen stagneerde plotsklaps. Het verzamelen kreeg pas weer een flinke impuls toen het gezin in de jaren zeventig een nieuwe horizon zocht in Nieuw Zeeland. Dat kwam door een samenloop van omstandigheden: haar man raakte werkloos toen de school werd opgeheven, daarnaast werd hun huis onteigend in verband met de aanleg van de Sloeweg. Van de industrialisatie in het Sloegebied werden ze ook niet vrolijker, de weidsheid verdween. "Het waren goede redenen om eens een poos elders te wonen en werken. We hebben in Nieuw Zeeland een mooie tijd gehad, het is een land met veel ruimte, natuurschoon en zon.", waarmee Corrie aangeeft dat ze er een positief gevoel aan heeft overgehouden. Desondanks werd het toch weer Nederland.

Van de drie fasen in het verzamelen van schelpen heeft Corrie nog materiaal in weckglazen bewaard. Die staan op de overloop bij de trap. We bekijken de fraaie objecten. "Hier maakte ik knopen van", geeft Corrie uitleg, alsof ze meteen weer wil beginnen. Ze maakte die van kleine, recente Marmerschelpen (*Glycymeris* sp.). Ik zie een Helmslak (*Galeodea* sp.) die weinig kleur heeft. In een eerste impuls denk ik aan een zeldzaam fossiel van de Kaloot, maar het zal eerder een ontleurd exemplaar van een (sub)tropisch strand zijn. Daarboven ligt wel een prachtige, supergrote Noordhoren (*Neptunea striata*) van de Kaloot, helemaal gaaf! Een andere pot is gevuld met tropische Kauri's (*Cypraea* spp.). Ik vraag Corrie naar de bekende 'keutjes', de kauri's uit het gezonken VOC-schip. Ze kent het verhaal niet en ze heeft de schelpjes nooit gevonden op de Kaloot. Blijkbaar speelden de 'oorlogskinderen' het keutjesspel niet meer en was de herinnering daaraan niet meer doorgegeven. Ze laat me in een kamertje nog wat schelpcuriositeiten zien uit de West: Doopvontschelpen (*Tridacna* sp.). Eén van de geplakte doubletten is verzaagd, wat mij altijd een beetje pijn doet. Souvenirwinkels weten er wat dat betreft wat van te bakken.

De collectie die Corrie en haar man bij elkaar hebben geraapt toont duidelijk het enthousiasme voor mooie vormen en kleuren, zonder verder veel poespas. Het aardige is dat het ook een belangrijke verzameling herinneringen vertegenwoordigt. Dat laatste is een reden dat ze er voorzichtig mee omgaat. Af en toe vult ze wel eens een kinderhand met een exemplaar, maar wel met mate.

Bezig

Het bezoek aan Corrie maakt duidelijk dat de schelpen en de Kaloot een belangrijke rol hebben gespeeld in haar leven. Ze kan zich nog opwinden over de vershraling van haar woonomgeving door industrialisatie en infrastructuur.

Gelukkig heeft de Westerscheldetunnel haar niet veel lawaai-overlast opgeleverd. De voorgenomen aanleg van een containerhaven is haar een doorn in het oog. "Er is geen noodzaak voor de werkgelegenheid, al die mensen moeten uit het Rotterdamse gehaald worden", is haar argument.

Zijzelf zal het verder wel redden met haar bezigheden. Ze kan die al lange tijd niet meer delen met haar man, die veel te jong is overleden. Haar belangrijkste activiteit, sinds jaren, is het spinnen van schapenwol en het weven van stoffen, maar ook buiten is ze actief met tuinieren en het kweken van allerlei producten. Een verzameling eetbare pompoenen is daar een voorbeeld van.

Bij mijn vertrek toont ze pompoenen op een schaal in de hal. "Zelf gemaakt van stof", straalt ze. Ik had ze niet van echt onderscheiden. Daarnaast ligt een stok van haast een meter lengte. Ruw door een bast met kurklijsten, lijkt het. "Dit was de wandelstok van een schaapherder op de Kaloot". We testen het stokje en concluderen dat het wat aan de korte kant is en dat het dunne stokje wel weinig steun had gegeven op het schor. Misschien peuterde de herder af en toe een fossiel uit de grond met dit stokje?

We hadden van twee tot vijf haast continu gepraat, en het leek of we zonder moeite konden doorgaan. Erik, de jongste zoon van Corrie, was inmiddels thuisgekomen, wat inhield dat het tijd werd voor andere zaken. Het was al flink laat.

Ik had mijn jas ondertussen al aangetrokken en het afscheid was hartelijk. De weg naar huis, begon met een fietstocht door de fraaie schemering van Driewegen naar het NS-station Goes. De Zak van Zuid-Beveland ademde een heerlijke rust op deze koude winternamiddag.

DE PERS

Harry Raad

CYCLOCARDIA ORBICULARIS EXIT

In het malacologische tijdschrift *Basteria*, 68(4-6) verscheen het artikel "Revision of Pliocene representatives of *Cyclocardia* (Bivalvia, Carditidae) from the North Sea Basin" van Arie Janssen en Peter Moerdijk. Het handelt over de herziening van de ons welbekende Pliocene Ribschilden: *C. chamaeformis*, *C. orbicularis* en *C. scalaris*. Janssen had al veel eerder in de fossielenatlas (Janssen & Van der Slik, 1972) aangegeven dat hij in het Pliocene materiaal van het Noordzebekken maar twee soorten onderscheidde. Daarmee was het probleem van de drie soorten die door J. de C. Sowerby in zijn publicatie van 1825 benoemd werden formeel nog niet de wereld uitgeholpen. Met deze nieuwe publicatie is daar nu aan voldaan. De naam *C. orbicularis* wordt nu als een jonger synoniem van *C. chamaeformis*

opgevat. De morfologische verschillen zijn als een variatie binnen de soort op te vatten. Omdat Sowerby de beschrijving van *C. chamaeformis* het eerst behandelde in zijn publicatie, krijgt die naam prioriteit.

Het onderscheid tussen *C. chamaeformis* met *C. scalaris* wordt ook nog eens duidelijk aangegeven. Het is vooral letten op de lunula en, in het eerste groeistadium, de sculptuur. De lunula is het veldje naast de top, dat in gewoon Nederlands 'maantje' wordt genoemd. *C. scalaris* heeft een lancetvormige, ondiepe lunula en een touwladdersculptuur. De radiale en concentrische ribben zijn even krachtig. De jeugdige *C. chamaeformis* heeft een hartvormige, diepe lunula en enkel radiale ribben. Ook als de concentrische ribben zich gaan ontwikkelen in een later stadium zijn die minder opvallend. Deze kenmerken kwamen aan het licht door bestudering van Belgisch materiaal (Form. Kattendijk en Form. Lillo) uit de collectie van Peter Moerdijk. Het is interessant om te vernemen dat allerlei andere kenmerken enorme variatie vertonen. Toch geven de auteurs andere kenmerken op om het afgerolde materiaal ook nog te kunnen benoemen. Over het voorkomen van stratigrafische vormen zijn de auteurs voorzichtig. De kleinere schelpjes van *C. chamaeformis* uit de Formatie van Kattendijk zijn wellicht als zodanig op te vatten.

- Janssen, A.W. & L. van der Slik, 1972. De fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten, tweede serie, 5. - *Basteria*, 36(2-5): 171-180 .

- Janssen, A.W. & P.W. Moerdijk, 2004. Revision of Pliocene representatives of *Cyclocardia* (Bivalvia, Carditidae) from the North Sea Basin. - *Basteria*, 68(4-6): 77-85, 4 fig.

VROUW EN SCHELP

Bekijken we de bijeenkomsten van de Werkgroep Geologie, dan zien we onder het publiek een berg mannen en slechts enkele vrouwen. Wij hebben over dat verschil nooit zo nagedacht, maar in de Nederlandse Malacologische Vereniging, waar dit ook speelt, zijn ze verder. In de voordracht van A.C. van Bruggen, gehouden voor de jubileumvergadering van de 70-jarige vereniging op 2 oktober 2004, komen we het volgende tegen:

"Net als de zustervereniging van de entomologen heeft de vereniging altijd weinig vrouwen geteld; misschien is het verzamelen toch wel een typisch mannelijke bezigheid (afgeleid van de jacht en voorziening voor het gezin?)."

G.B. Sowerby jr. deed in zijn 'Conchological Manual' uit 1852 ook al een poging om dit boeiende fenomeen te verklaren. Hij beschrijft dat het voor veel verzamelaars niks is om onderzoek aan de weke delen van de mollusken te verrichten. Dat vult hij aan met:

"Ladies, for instance, could not be expected to handle with pleasure and perseverance, these bodies".

- Bruggen, A.C. van, 2004. Malacologie in Nederland, 1934-2004. - Spirula, nr. 341: 119-122.

- Sowerby, G.B., 1852. A Conchological Manual. - H.G. Bohn, Covent Garden. Heruitgave 1990, als: Sowerby's book of shells. - Studio Editions Ltd., London.

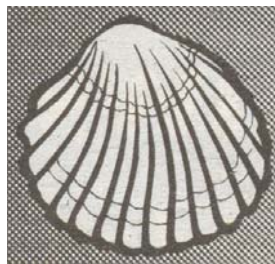
SCHELP & LOGO

Het is bij gebrek aan boven-locale beeldmerken dat de redactie maar weer eens een 'klein' logootje uit de streek heeft geplukt. Dat maakt voor het plaatje natuurlijk niet veel uit, alleen is de herkenning wat minder voor de lezers van elders.

Alweer een paar jaar adverteert boetiek & beautysalon 't Kaaitje uit Yerseke in het Advertentieblad Reimerswaal. Deze komt uit nummer 2315 van 17 april 2002. De boodschap heeft een standaard omlijsting: een band met overvloeiende grijs tinten, met een strook schelpjes links, een strook voetafdrukken rechts, en het echte beeldmerk met bruisend water en de naam centraal beneden. Onder dat beeldmerk wordt dan nog het adres en telefoonnummer weergegeven.

De uitingen van deze onderneming springen er door deze aanpak herkenbaar uit. Naar de voorliefde van 't Kaaitje voor schelpen en voetafdrukken kunnen we verder gissen. Zou het iets met het strand en de glamour van de badstrandcultuur zijn? In Yerseke is dat met een opgespoten strandje aan de Oosterschelde geen 'big business'. Natuurlijk, de mensen zijn vandaag de dag mobiel, dus het volk op dat strandje is slechts een deel van de doelgroep. Maar toch?

Over het strookje met schelpen nog een enkel woord. Er zijn vier soorten op een rijtje afgebeeld, en dat een paar keer herhaald, afhankelijk van de lengte van de strook. Het gaat om: Kokkel, Mossel, Tritonhoren? en Strandschelp. Ze zijn eenvoudig afgebeeld, zonder veel pretenties. Toch wordt het oog van de schelpenliefhebber ernaartoe gezogen. Dat zal niet de bedoeling van de advertentie zijn, want daar gaat het toch meer om de boodschap binnen de omlijsting.

Kokkel (*Cardiidae*)